

MEKTEBI I MEKTEPSKA NASTAVA

SIMBOL KONTINUITETA ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA

IBRAHIM BEGOVIĆ

Kroz cijelu povijest institucionalnog postojanja na ovim prostorima Islamske zajednice je odgojno-obrazovni i da'vetski rad držala jednim od svojih temeljnih ciljeva i zadataka. Burna historijska kretanja sa sobom su donosila teška iskušenja i nebrojene poteškoće u realizaciji spomenutog cilja. Zabranom vjeronauke u školama koja je uslijedila nakon II svjetskog rata izuzetno je sužen prostor odgojno-obrazovnog djelovanja Islamske zajednice u muslimanskom narodu, a materijalnim slabljenjem Zajednice kroz agrarne reforme, nacionalizacije i druge vidove uzurpacija njene imovine onemogućena je osnova za druge oblike edukativnog djelovanja. Ako navedenom pridodamo i tadašnje kadrovske osipanje, te izgradnju cjelovitog i sveobuhvatnog državnog i društvenog sistema ateizacije vidjećemo kakve su se sve prepreke ispriječile na putu ispunjenja misijske zadaće Islamske zajednice u pogledu vjerskog odgoja i obrazovanja.

No, i pored takvih okolnosti, Islamska zajednica je sačuvala temeljni oblik odgojno-obrazovnog rada u našem narodu, sačuvala je mektebe. Mektebi su kroz sva ta teška vremena bili alfa i omega vjerskog odgoja i obrazovanja. Zbog onoga što su značili za trajanje islama na ovim prostorima, mektebi i muallimi su često imali "specijalni tretman" od "budnih čuvara tekovina revolucije i bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti". Međutim, uz Allahovu, dž.š., pomoć, vrijedni i

hrabri muallimi smogli su snage da i pod tako žestokom "prismotrom" održe kontinuitet mektepskoga rada, pa makar to bilo i u skrivenim budžacima svojih ili kuća onih koji su željeli da Allahova Riječ bude gornja i znali da Allahovo svjetlo neće biti utrnuto, makar to zulumčari beskrajno željeli.

Vjeronauka u školama BiH kao u Evropi?

Nakon polustoljetnog izganstva vjeronauka je ponovo u školama. Premda još uvijek neujednačenog, a u nekim kantonima i neadekvatnog statusa, ovaj predmet je od učenika i roditelja, ali i većine prosvjetnih radnika izuzetno dobro prihvaćen. Najnoviji podaci govore da je polaznost ovoga predmeta 94,44% na nivou FBiH. U nastavni proces uključeno je preko 860 nastavnika i profesora vjeronauke. I pored jasnih pokazatelja da je vjeronauka skoro plebiscitarno prihvaćena, da je ovaj predmet u evropskim zemljama ravnopravno zastupljen s ostalim predmetima, da njegovo prisustvo predstavlja značajan korak ka jačanju odgojne dimenzije rada u školama koja je uveliko bila zapostavljena i da ne postoji nijedan utemeljen i održiv argument za upitnost stabilnog statusa u okviru nastavnog plana i programa - još uvijek određeni krugovi koji se ne mogu pomiriti s činjenicom da poštivanje

osnovnih ljudskih prava i sloboda podrazumijeva i pravo na učenje o svojoj vjeri, uporno vrše pritisak kako bi se oslabio status vjeronauke, odnosno, kako bi se u potpunosti istisnula iz škola. Dakako, to neće moći. Ukoliko ova zemlja želi ući u evropske i druge integracije širih razmjera moraće poštivati načela i standarde ljudskih prava i sloboda koji se poštuju u svim demokratskim državama i zajednicama.

Dilema: vjeronauka ili mektepska nastava?

Nakon vraćanja vjeronauke u škole u nekim sredinama pojavila se dilema u pogledu prioriteta na relaciji: vjeronauka u školi - mektepska nastava. Nedoumice su rasle do te mjere da su čak i neki muallimi i glavni imami tvrdili kako je zbog vjeronauke u školama opala polaznost u mektebima. Svakako, bio je to privid, a ocjene o tome su bile donesene bez dubljih analiza i sagledavanja stanja. Analitičkim praćenjem mektepske nastave i vjeronauke u školama dolazi se do pokazatelja koji govore o porastu polaznosti i u vjeronauci i u mektepskoj nastavi. U mnogim sredinama vjeronauka je dala dodatni poticaj povećanju broja upisanih, a osobito redovnih polaznika mektepske nastave. Iz godine u godinu bilježi se i kvalitativni pomak u mektepskom nastavnom procesu i bolji rezultati. Dakle, i mektepska nastava i vjeronauka u školama, kao dva različita, ali ne i suprotstavljena oblika odgojno-obrazovnog rada, vode ka istom cilju i međusobno se nadopunjuju. Unapređenje vjerskog odgojno-obrazovnog rada biće uspješnije u onoj mjeri u kojoj muallimi i nastavnici vjeronauke budu shvatili da ova dva nastavna procesa vode jedinom istom cilju i da jedan drugom predstavljaju nadgradnju.

Rad u teškim uvjetima

Mektebi, iako po tradiciji i kontinuitetu rada najstarije institucije općeg vjerskog odgojno-obrazovnog rada u nas, nažalost ni do današnjeg vremena nisu dostigli nivo sa kojim bismo mogli biti zadovoljni. Takvo stanje je uzrokovano brojnim faktorima kao što su: niska materijalna osnova rada Islamske zajednice, društveno-političke okolnosti, organizacijske nedorečenosti, kadrovsko stanje i subjektivne slabosti u radu, svijest muslimanskoga naroda i tako dalje.

Nivo opremljenosti mektepskih učionica odgovarajućim namještajem, nastavnim učilima i pomagalicama, kao i drugim elementarnim pratećim

sadržajima koji su potrebni ustanovama ove vrste u većini naših mekteba nikada nije dosegao niti minimalne pedagoške standarde. Pridodaju li se tome rušenja i devastacije mekteba tokom posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu neće biti teško sagledati svu težinu uvjeta muallimskog rada.

Sve ovo, dakako, nije spriječilo da se i u takvim uvjetima postizu sve bolji rezultati. Najnoviji statistički podaci o mektebima i mektepskoj nastavi daju nam sljedeće pokazatelje: u mektepskoj 1999./2000. godini imali smo 1301. mektepski punkt od kojih je 567 (ili 43,58%) mektepskih učionica ispunjavalo minimalne zahtjeve opremljenosti, tj. imaju klupe, tablu, grijanje i sanitarije; mektepsku nastavu realizuje kadar od kojeg 9% ima VSS, 6% VŠS, 69% SSS, a 16% nepotpunu spremu; u prošloj mektepskoj godini bilo je upisano 79217 polaznika od kojih je 53681 (ili 67,76%) bilo redovno dok ih je učilo u Kur'anu ili sufari 18091; a tokom mektepske 1999./2000. godine održano je 270091 čas. Važno je istaknuti da smo u odnosu na prethodnu mektepsku godinu imali porast upisanih polaznika za 11%, a porast redovnih polaznika za 12,5%. Radi adekvatnijeg uvida u polaznost mektepske nastave napravili smo poređenja ukupnoga broja djece i broja upisanih polaznika i to izražavamo procentualno po muftilucima: u zeničkom muftiluku od ukupnog broja djece od 7 do 15 godina upisano je 48,28%, u travničkom muftiluku 45,93%, u banjalučkom muftiluku 40,44%, u bihaćkom muftiluku 36,03%, u tuzlanskom muftiluku 33,15%, u sarajevskom muftiluku 32,04%, u goraždanskom muftiluku 31,73% i u mostarskom muftiluku 25,75%. Kada je u pitanju redovitost u pohađanju mektepske nastave u odnosu na broj upisanih u mekteb stanje je sljedeće: travnički muftiluk 76,40%, sarajevski muftiluk 69,71%, bihaćki muftiluk 67,80%, zenički muftiluk 67,38%, goraždanski muftiluk 66,15%, tuzlanski muftiluk 64,91%, mostarski muftiluk 55,29% i banjalučki muftiluk 55%.

Takmičenja na kraju mektepske godine koja su već poprimila tradicionalni karakter, a koja se provode na nivou medžlisa, muftiluka i Rijaseta, pokazala su se kao vrlo korisna manifestacija i svojevrsna smotra rezultata mektepskoga rada u prethodnom periodu. Ovom manifestacijom se ne želi potaknuti nikakav oblik elitizma niti rivalstva. Cilj je da se odgovarajućim pedagoškim metodama stimulišu i polaznici mekteba i muallimi da upornim, strpljivim i kontinuiranim radom postignu što bolje odgojno-obrazovne rezultate.

Mekteb pred novim izazovima

Vraćanjem vjeronauke u škole okolnosti odgojno-obrazovnog rada značajno su se izmijenile. Mlade generacije sada se na tri osnovna načina susreću sa informacijama o vjeri i osnovnim elementima vjerskoga odgoja: u porodici, u školi i u mektebu. U tom trouglu sva tri načina imaju izuzetan značaj i nijedan ne bi smio biti zapostavljen. Kada je riječ o mекtebima sasvim je jasno da ove nove okolnosti bitno određuju stanovite izmjene i sadržaja i metoda rada u mекtepskoj nastavi.

Usvajanjem novog Nastavnog plana i programa za I, II i III stupanj mекtepske nastave (30. jula 1997. godine) i raspisivanjem konkursa za izradu novih mекtepskih udžbenika, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini započeo je proces prilagođavanja mекtepske nastave okolnostima koje su nastupile nakon vraćanja vjeronauke u škole. Značajan korak u tom procesu je i usvajanje novog Pravilnika o mекtebima i mекtepskoj nastavi (15. aprila 2000. godine), čija primjena započinje sa narednom mекtepskom godinom. Izradom novih udžbenika i priručnika biće zaokružena jedna cjelina u transformaciji sistema odgojno-obrazovnog rada u mекtebima.

Nastavni plan i program, pravilnik i udžbenici su vrlo važni faktori za uspjeh mекtepske nastave i u ovim novim okolnostima. Oni, međutim, nisu i odlučujući. Poseban značaj imaju materijalno-tehnička opremljenost mекteba, kvalitet rada muallima, svijest roditelja i društveno-socijalni ambijent.

Zbog toga će se u narednom periodu posebna pažnja usmjeriti ka provedbi odredbi Pravilnika o mекtebima i mекtepskoj nastavi u pogledu adekvatnog opremanja postojećih i izgradnje novih mекtepskih učionica, zatim, odgovarajućoj stručnoj pomoći muallimima u prilagođavanju novim zahtjevima nastavnog procesa u mекtebima, praćenju, ocjenjivanju i nagrađivanju rada, jačanju korelacije između vjeronauke i mекtepske nastave, te odgovarajućim aktivnostima na jačanju roditeljske svijesti o značaju mекteba u izgradnji mlade ličnosti.

Uloga i prostor djelovanja mекteba u ovim izmijenjenim okolnostima o kojima je bilo riječi sada se zapravo u nekom smislu znatno proširuje, reducira u teorijskom izlaganju o vjeri i u tolikoj mjeri usmjerava na razvijanje navika svakodnevnog prakticiranja vjerskih propisa. Naime, prethodni režim je zabranjivao upis u mекtebe djece predškolskog uzrasta. Međutim, sva ozbiljnija pedagoška istraživanja nedvojbeno pokazuju da su djeca predškolskog uzrasta izuzetni receptijenti

brojnih odgojno-obrazovnih sadržaja čiji se nedostatak iz tog perioda relativno teško nadoknađuje u narednim godinama. Granice radoznalosti, percepcije, oponašanja i učenja kod djece su uveliko pomjerena naprijed. Zbog toga se u narednom periodu mora ozbiljno izučiti potrebe, mogućnosti i načini organiziranja mекtepske nastave za djecu predškolskog uzrasta.

Dugogodišnji pokušaji ustrojstva mекteba po uzoru na školski sistem do sada, izuzev manjeg broja mекteba, nisu dali ni izbliza očekivane rezultate. Mogao bi to, kao i više puta u ovome osvrtu potencirane nove okolnosti, biti razlog dublje analize i preispitivanja takve orijentacije. Možda bi naši mекtebi pored oficijelne vjerske poduke koja uopće nije sporna, a za čiju prezentaciju ubuduće trebaju i brojne nove nastavne metode, mogli biti mali centri u kojima će naši najmlađi svakodnevno dobiti savjet i pomoć za sve brojnije probleme koji ih zaokupljaju. Zašto im ne pomoći kada trebaju uraditi školske zadaće, kada dođu u sukob sa svojim vršnjacima ili drugima iz njihovog okruženja, roditeljima ili nastavnicima, naprimjer. Zašto im ne pomoći kada se osjete usamljenim i napuštenim ili kada se lahkomisleno upuste u delikventne avanture?! Mogu li im se otvoriti mекtepski prostori kada imaju potrebu da se druže, rekreiraju i odmore?! Zašto im ne pružiti priliku da u mекtepskom okruženju pročitaju knjigu, novine, reviju, magazin, da pogledaju lijep film ili slajdove različitog edukativnog sadržaja?! Ovakva pitanja mogu se još redati.

Vjerovatno odgovori na njih ne bi bili sporni kada bi se ispunilo nekoliko bitnih pretpostavki kao što su:

- jaka finansijska podrška,
- mекtepski prostori sa odgovarajućom opremom i infrastrukturom i
- kadrovska jačanje i dodatno osposobljavanje.

Gledano iz sadašnje perspektive najvećeg broja naših džemata ovakve percepcije mекteba izgledaju apsolutno nerealne i nedostižne. Međutim, vrlo je vjerovatno da mекteb kakav sada imamo u nadolazećem vremenu neće moći zadovoljiti ni minimum potreba koje se traže od njega. Utjecaj mекteba na profiliranje tokova vjerskog odgojno-obrazovnog rada može ići do neslućenih razmjera. Ti utjecaji su sada potrebni nego ikad i zato je njegova transformacija nužna. Cjelovita transformacija će biti i ostvariva ako se tome priđe kao jednom procesu i zadatku koji će, idući iz faze u fazu, stajati pred ovim, ali i mnogim narednim generacijama. **m**